ACTITUDS, COMPORTAMENTS I CREENCES VERS LA DIVERSITAT SEXUAL I DE GÈNERE ENTRE EL JOVENT DEL VALLÈS OCCIDENTAL

BARCELONA

UAB Universitat Autònoma de Barcelona
GRIVIS
Fas Fundació Autònoma Solidària UAB
servei educatiu del vallès occidental VI

Autoría: Juan M. Leyva Moral, Carolina Watson Badia, David Giménez Díez, Mariela Aguayo González, Rebeca Gómez Ibáñez i Maria Figuerola Alcoberro. *Grup de Recerca Infermera en Vulnerabilitat i Salut (GRIVIS). Departament d'Infermeria. Universitat Autònoma de Barcelona.*
Laura Girbau Casajoana. *Centre de Recursos Pedagògics del Vallès Occidental Vl. Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació.*

Il·lustració, disseny i maquetació: Claudia Vilda Corbi.

Aquesta obra està sota llicència CC BY-NC-SA 4.0. Per veure una còpia d'aquesta llicència, visiteu https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Activitat finançada per la Fundació Autònoma Solidaria. Convocatòria Fons de Solidaritat UAB, 2022-2023

INDEX

01 PRERESENTACIÓ 4

02 GLOSSARI 6

03 INTRODUCCIÓ 8

Objectius de l'estudi 12

04 METODOLOGÍA 14

L'etnografia 14

Co-creació de tallers vivencials 19

05 RESULTATS 22

Les observacions 22

Els espais privats 23

Els espais públics 24

Els estereotips de gènere 26

Les entrevistes 26

Generació i gestió del coneixement del col·lectiu LGTBIQA+ 27

Claus per fomentar la tolerància cap al col·lectiu LGTBIAQ+ 29

Reflexions i causes de la discriminació cap a les persones 32

La dualitat de la convivència als instituts: normalització i prejudicis 37

06 CONCLUSIONS 40

07 RECOMANACIONS 43

08 REFERÈNCIES 45

09 LLISTAT DE RECURSOS DIGITALS 47

01. PRESENTACIÓ

Tot i els progressos significatius que s'han fet al país en matèria de drets LGTBIAQ+, l'homofòbia continua sent un problema latent en la nostra societat. Les dades oficials reflecteixen un augment dels discursos d'odi motivats per l'orientació sexual, la identitat de gènere i l'expressió de gènere, i les enquestes mostren que una part important de la població LGTBIAQ+ encara se sent discriminada en diversos àmbits de la vida quotidiana.

Aquesta situació ens interpel·la com a societat i ens exigeix una reflexió profunda sobre les causes de la persistència d'aquesta discriminació i les estratègies més eficaces per combatre-la. Lamentablement, els centres educatius no estan exempts d'aquesta realitat. Tot i els esforços per promoure la inclusió i el respecte a la diversitat, els centres educatius continuen sent un escenari on es reprodueixen actituds i comportaments LGTBIAQ+fòbics.

Molt jovent LGTBIQA+ sent inseguretat als seus centres, pateixen assetjament i discriminació per part dels seus companys i les seves companyes i, en alguns casos, fins i tot per part del personal docent. Aquesta situació té un impacte negatiu en la salut mental i en el seu rendiment acadèmic, i dificulta el seu desenvolupament personal i social. Els centres educatius no només són un reflex de la societat, sinó també un espai d'oportunitat per transformar-la. Si creem entorns educatius realment inclusius i respectuosos amb la diversitat, podem contribuir a construir una societat més justa i igualitària per a tothom.

Aquest informe és fruit d'un projecte que s'emmarca en els interessos i compromisos del Grup de Recerca Infermera en Vulnerabilitat i Salut (GRIVIS) de la Universitat Autònoma de Barcelona. Des d'una perspectiva de cures infermeres, amb un enfoc comunitari i especialitzat en la infància i l'adolescència, considerem que la promoció de la salut i el benestar dels jovent passa necessàriament per la creació d'entorns segurs, respectuosos i inclusius.

Entenem que la infermeria, com a disciplina centrada en la cura holística de les persones, té un paper clau en la identificació i abordatge de les vulnerabilitats que afecten els i les joves, incloent-hi la discriminació i la LGTBIAQ+fòbia. Per això, creiem fermament en la necessitat d'un treball conjunt entre infermeres i docents, per tal d'unir coneixements i habilitats en la construcció d'espais educatius que promoguin la tolerància i el respecte cap a la diversitat sexual i de gènere; Aquest projecte no hauria estat possible sense el finançament de la Fundació Autònoma Solidària de la Universitat Autònoma de Catalunya, a qui agraïm el seu suport i la seva aposta per la recerca en aquest àmbit; Cal fer una especial menció al compromís i dedicació del Centre de Recursos Pedagògics del Vallès Occidental VI i la col·laboració desinteressada de les direccions dels centres educatius del Vallès Occidental, els i les docents, i molt especialment, de l'alumnat que han compartit les seves experiències i reflexions amb generositat i confiança. La seva participació ha estat fonamental per a la realització d'aquest estudi. Un agraïment especial també al Sr. Damià Perpinyà per creure en el projecte des del principi i generar les aliances oportunes per l'èxit en la implementació.

Esperem que aquest informe sigui una eina útil per a la reflexió i l'acció, i que contribueixi a impulsar la formació continuada en matèria de promoció de la tolerància i el respecte cap a la diversitat a les nostres aules i la nostra societat.

Juan M. Leyva Moral
Coordinador Grup de Recerca Infermera e Vulnerabilitat i Salut

02. GLOSSARI

Agènere: Persona que no s'identifica amb cap gènere.

Asexual: Persona que defineix la seva orientació del desig per la falta d'interès envers l'activitat sexual.

Bifòbia: Prejudici o rebuig cap a les persones bisexuals.

Bigènere: Persona que s'identifica amb dos gèneres simultàniament o alternadament.

Cisgènere: Fa referència a les persones la identitat de gènere de les quals coincideix amb el sexe assignat al néixer.

Expressió de gènere: És la manera com una persona expressa el seu gènere a través de l'aparença, el comportament, la vestimenta i altres formes d'expressió externa. Aquesta expressió pot o no estar alineada amb les normes de gènere tradicionals.

Gènere d'assignació: Gènere que s'assigna a les persones per l'observació dels genitals externs en el moment del naixement.

Gènere fluid: Identitat de gènere que pot canviar segons el context, les experiències, els sentiments, etc.

Heteronormativitat: Creença o suposició que l'heterosexualitat és la norma "natural" i "normal" en la societat. Aquest concepte implica l'expectativa que tothom és heterosexual per defecte i promou l'heterosexualitat com l'única forma acceptable de relació, marginant altres orientacions sexuals o identitats de gènere.

Homofòbia: Rebuig o hostilitat cap a les persones homosexuals (lesbianes i gais), que es pot concretar en lesbofòbia o gaifòbia segons el gènere.

Identitat de gènere: Percepció interna i individual que té una persona del seu propi gènere, que pot o no coincidir amb el sexe assignat al néixer.

Identitats no binàries: Engloba les identitats de gènere que no s'ajusten al binarisme de gènere (home/dona).

LGTBIQA+fòbia: Discriminació, rebuig, hostilitat, o prejudici per motiu de l'orientació sexual, identitat de gènere i/o expressió de gènere (orientacions sexuals i identitats o expressions de gènere fora de la norma heterosexual i cisgènere).

Orientació sexual: Fa referència a qui t'atrau emocionalment, afectivament i sexualment. Només és una part de la identitat global de les persones i no determina altres aspectes de qui som.

Sexe biològic: Fa referència a les característiques físiques i biològiques, com els cromosomes, hormones, i els òrgans sexuals, que tradicionalment es classifiquen com a masculins o femenins.

Trans*: Fa referència a totes les identitats de gènere que no s'ajusten al binarisme dona-home, fent-se servir com una etiqueta inclusiva per qualsevol identitat binària.

Transfòbia: Discriminació o prejudici envers les persones trans* o no conformes amb el gènere.

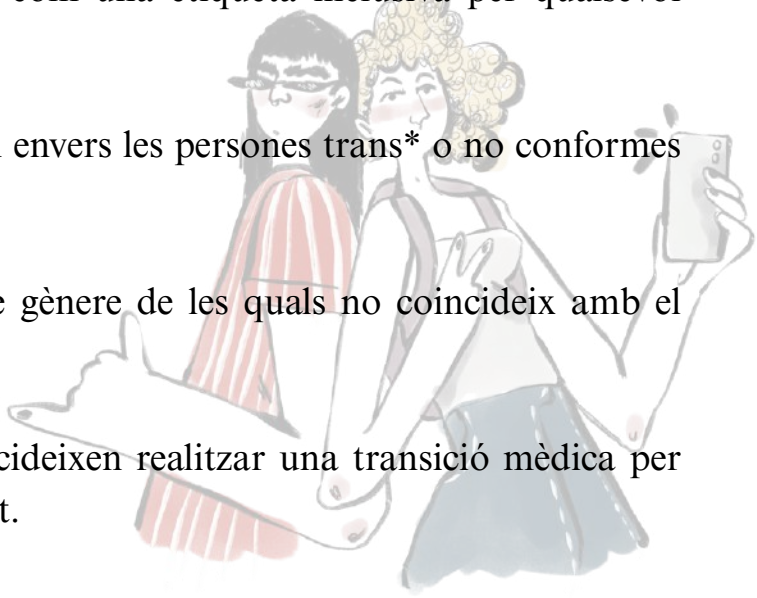

Transgènere: Persones la identitat de gènere de les quals no coincideix amb el gènere assignat al néixer.

Transsexual: Persones trans* que decideixen realitzar una transició mèdica per alinear el seu cos amb la seva identitat.

03. INTRODUCCIÓ

La LGTBIAQ+fòbia continua sent un fenomen preocupant i persistent en la societat actual, que afecta de manera significativa la comunitat LGBTIAQ+. Aquest problema abasta una àmplia gamma d'actituds i comportaments negatius, des de reaccions agressives i rebuig explícit fins a formes més subtils de discriminació com l'aïllament social i la marginalització. Aquestes manifestacions es produeixen en diversos àmbits, incloent l'entorn familiar, educatiu, laboral i públic, perpetuant un cicle d'exclusió i estigma que deteriora significativament la qualitat de vida de les persones afectades.

La Resolució del Parlament Europeu sobre l'homofòbia a Europa (2006) defineix l'homofòbia com una por i aversió irracionals envers l'homosexualitat i la comunitat LGTB, comparable al racisme i el sexisme. Aquesta es manifesta en àmbits públics i privats a través del llenguatge d'odi, la ridiculització, la violència verbal i física, i en casos extrems, fins i tot l'assassinat.

És important destacar que la LGTBIAQ+ fòbia no es limita només a actes evidents de discriminació. Les microagressions, tot i ser més subtils, tenen un impacte perjudicial significatiu. Aquests actes, sovint normalitzats i aparentment inofensius, denigren i menystenen les persones LGTBIAQ+, afectant de manera important la seva salut mental i benestar (Eisenberg et al., 2022; McInroy et al., 2024).

En els darrers anys des del Departament d'Educació i Formació Professional, s'han impulsat diverses normatives i protocols amb l'objectiu de garantir la seguretat i el benestar de l'alumnat dins de tots els centres educatius de Catalunya.

La lluita contra la violència en l'àmbit educatiu ha esdevingut una prioritat per a les institucions educatives, amb especial atenció a la prevenció i la gestió de situacions de discriminació i assetjament. Així, diferents lleis, decrets, programes i plans d'actuació han establert mesures concretes per assegurar espais lliures de violència, fomentant la inclusió i el respecte a la diversitat.

En aquest context, el marc legal i normatiu ha anat evolucionant per respondre a les necessitats del sistema educatiu en matèria de protecció infantil i adolescència en la prevenció de violències. L'aprovació de la Llei orgànica 8/2021 i el Decret 150/2017 són exemples clars d'aquest compromís institucional. A més, iniciatives com el "Pla de les Escoles Lliures de Violència" i el desenvolupament de protocols específics, com el de l'atenció a l'alumnat transgènere o el protocol contra la violència en l'àmbit educatiu, han proporcionat eines per detectar, prevenir i actuar davant d'aquestes violències.

La Llei orgànica 8/2021, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència (2021:1), diu que "la lluita contra la violència en la infància és un imperatiu de drets humans" (pàg. 1). Anys abans, en el 2017, al Decret 150/2017, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu (2017), expressa que s'ha de "Sensibilitzar la comunitat educativa sobre l'educació inclusiva en gènere i promoure la coeducació, a fi de potenciar la igualtat real d'oportunitats i l'eliminació de qualsevol mena de discriminació per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere" (pàg. 5).

Durant el curs 2020-2021, el Departament d'Educació de Catalunya va treballar per eliminar qualsevol forma de violència als centres educatius; En aquell mateix període, es va arribar a un acord de govern en què tots els grups parlamentaris van establir com a objectiu prioritari garantir que els centres educatius siguin espais segurs i lliures, on tot l'alumnat pugui créixer i desenvolupar-se de manera integral.

A l'abril de l'any 2021, en paral·lel a la llei LOPIVI (Llei orgànica 8/2021) es va desplegar el "Pla de les Escoles Lliures de Violència"[1] amb l'objectiu d'erradicar tota mena de violència dins dels centres educatius. L'objectiu d'aquest pla és prevenir, detectar, notificar i coordinar les actuacions per abordar les violències que es puguin donar dins i fora dels centres educatius. Del mateix pla es desplega la USAV, que és la unitat d'atenció a l'alumnat que viu en violència. D'aquesta unitat neix la UsApps[2] una eina per a denunciar qualsevol forma de violència tant dins com fora del centre educatiu i que pot utilitzar tota la comunitat educativa. I en el curs 2023-2024 proporciona als centres educatius el REVA que és una base de dades per registrar totes les violències que rep l'alumnat, tant dins dels centres educatius com fora d'ells.

Del Pla de les Escoles Lliures de Violència, es classifiquen els diferents tipus de violències que es poden trobar dins dels centres educatius. La classificació d'aquestes violències són:

Assetjament i ciberassetjament, violències masclistes, violències LGTBIAQ+fòbiques, maltractament infantil i/o adolescents i altres violències.

Dins aquest conjunt de violències, de seguida es comprova la dificultat de poder-les treballar, ja que mai són violències aïllades, sinó que interactuen entre elles, per exemple es pot donar una violència de ciberassetjament per raó d'orientació sexual.

El Departament d'Educació de Catalunya, des de fa anys amb el desig de protegir a tot l'alumnat ha elaborat diferents protocols d'actuació per prevenir, combatre i erradicar les violències. Així que en el 2017 elabora el "Protocol per a l'atenció i acompanyament de l'alumnat transgènere en els centres educatius".
Aquest protocol s'elabora per donar compliment a la Llei 11/2014, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, trangèneres i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia en la Moció 140/XI del Parlament de Catalunya aprovada el 29 de juny de 2017;

[1] https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/monografies/violencies/escoles-lliures-violencies/escoles-lliures-violencies.pdf
[2] https://usav.educacio.gencat.cat/

Al setembre de 2023, referent al col·lectiu LGTBIAQ+ es va publicar el "Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu". Aquest document concreta en el seu glossari que "l'assetjament LGTBIfòbic és qualsevol acció o comportament de caràcter ofensiu, hostil, coercitiu, humiliant, degradant o intimidant exercit contra la dignitat d'una persona que se surt de la norma heterosexual i el sistema normatiu de gènere" (pàg. 88). D'aquesta manera dota al professorat d'eines de detecció, prevenció i actuació davant de conductes LGTBIAQ+fòbiques en els centres educatius. En paral·lel també s'han desenvolupat programes com és el "Coeduca't"[3] i "#Aquíproubullying"[4] tots ells doten de múltiples eines per treballar la perspectiva de gènere als centres educatius i per combatre les violències.

Els esforços per erradicar les violències en l'àmbit educatiu han avançat significativament en els darrers anys, amb l'aprovació de lleis, decrets, programes i protocols que busquen garantir espais segurs i inclusius per a tot l'alumnat. Tot i els avenços normatius i la implementació d'eines per prevenir i abordar aquestes situacions, és fonamental continuar treballant en aquesta línia i seguir sensibilitzant a la comunitat educativa.

L'evidència científica ha demostrat de manera consistent que viure en un context homofòbic i patir discriminació per raó d'orientació sexual i/o expressió de gènere té un impacte negatiu en la salut de les persones LGTBIAQ+. Aquest impacte es manifesta en un augment dels símptomes depressius i ansiosos, així com en un major risc de pensaments i intents de suïcidi (Bostwick et al., 2014; Dos Santos, 2017; Keating & Muller, 2020).

En l'àmbit educatiu, la situació és especialment preocupant. Un percentatge significatiu de joves LGTBIAQ+ reporta sentir inseguretat als centres educatius, haver experimentat assetjament i, en alguns casos, haver estat forçat a mantenir relacions sexuals. Els estudis indiquen que l'alumnat LGTBIAQ+ te fins a tres vegades més probabilitats d'haver intentat suïcidar-se que els seus companys i companyes heterosexuals (Kann et al., 2018).

[3] https://xtec.gencat.cat/ca/formacio/formaciogeneralprofessorat/curriculum/programa-coeducat/
[4] https://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/aquiproubullying/

Segons ILGA-Rainbow Map (www.rainbowmap.ilga-europe.org), una iniciativa europea que classifica 49 països europeus en matèria de respecte pels drets humans i igualtat de les persones LGTBIAQ+, Espanya es troba en la quarta posició per darrera de Malta, Islàndia i Bèlgica. Un estudi realitzat a Madrid va analitzar les fonts d'homofòbia en l'alumnat d'educació secundària, identificant la família, el professorat i el propi alumnat com les principals fonts (COGAM, 2022).

A més, s'ha observat que els centres educatius sovint actuen com una institució que reforça processos heteronormatius a través de manifestacions directes o subtils de control sobre la sexualitat dels adolescents. A Espanya, segons l'informe de delictes d'odi elaborat pel Ministerio del Interior (2022), l'any 2022 es van registrar 459 delictes d'odi per raó d'identitat sexual i de gènere, un augment significatiu respecte a anys anteriors.

Objectius de l'estudi

A Catalunya, l'Observatori contra l'LGTBIAQ+fòbia ha documentat 1.594 incidències LGTBIAQ+fòbiques des del 2015 fins al 2023, passant de 113 casos al 2015 a 303 casos al 2023. El Vallès Occidental és la segona comarca de Catalunya, després del Barcelonès (176 casos), que registra més incidències, amb 15 casos durant el 2023 (Observatori contra l'LGTBI-fòbia, 2023).

L'interaccionisme simbòlic, proposat per Blumer (1986), suggereix que les persones construeixen significats al voltant dels fenòmens socials basant-se en el significat col·lectiu del grup al qual pertanyen i en la interacció amb aquest grup. Comprendre les creences i valors sobre la diversitat sexual i de gènere és crucial, ja que influeixen directament en la construcció de prejudicis i estereotips, i en la consolidació de coneixements, habilitats i actituds que poden arribar a influenciar el desenvolupament personal i col·lectiu. Malgrat això, la investigació recent no s'ha acostat al jovent per parlar directament amb elles i ells sobre l'LGTBIAQ+fòbia així com comprendre el seu entorn. Davant d'aquest escenari complex, s'ha implementat un estudi amb els següents objectius:

- **Comprendre les creences associades a la diversitat sexual i de gènere presents en l'alumnat de batxillerat i estudis superiors del Vallès Occidental.**

- **Descriure l'imaginari social sobre les persones LGTBIAQ+ d'aquest alumnat.**

- **Identificar elements associats a conductes homofòbiques d'aquest alumnat.**

Aquest informe pretén proporcionar una visió detallada de la situació actual de la LGTBIAQ+ fòbia en l'àmbit educatiu del Vallès Occidental. A través de l'anàlisi de les creences, l'imaginari social i les conductes de l'alumnat, es busca oferir una base sòlida per al desenvolupament d'estratègies efectives per combatre la discriminació i promoure un entorn educatiu inclusiu i respectuós amb la diversitat sexual i de gènere.

04. METODOLOGIA

L'etnografia

Aquest estudi va adoptar un enfocament etnogràfic qualitatiu, basat en el mètode proposat per Spradley (1980), un mètode caracteritzat per la immersió de l'investigador/a en el context natural de les persones participants, combinant observacions amb entrevistes en profunditat. Aquest enfocament permet una comprensió detallada de les dinàmiques socials i les percepcions de les persones, fent-lo especialment útil per explorar fenòmens socials complexos, comprendre perspectives subjectives i identificar patrons culturals subtils; En el context de l'estudi sobre diversitat sexual i de gènere en entorns educatius, aquesta aproximació va permetre capturar les subtileses de les interaccions socials i les percepcions de l'alumnat d'una manera que altres mètodes més estructurats podrien haver passat per alt. Tanmateix, la flexibilitat inherent al mètode etnogràfic va resultar especialment valuosa per adaptar-se a les condicions específiques de cada centre educatiu i a les particularitats del tema d'estudi (Polit & Beck, 2018).

L'estudi es va dur a terme al Vallès Occidental, una comarca de Barcelona caracteritzada per la seva diversitat cultural i demogràfica. La mostra es va composar d'estudiants d'entre 12 i 18 anys, matriculats a l'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat de set Instituts d'Educació Secundària del sistema públic. Prèviament a l'inici de la recerca, es va obtenir l'aprovació del Comitè d'Ètica en la Recerca (CERec) de la Universitat Autònoma de Barcelona (referència 6561).

En estreta col·laboració amb el Centre de Recursos Pedagògics, l'equip investigador va organitzar diverses reunions amb les direccions dels centres educatius de la zona educativa del Vallès Occidental VI (Montcada i Reixac, Santa Perpètua de Mogoda i Ripollet) per presentar el projecte i sol·licitar la seva participació. Tot i que es va convidar a participar en l'estudi a 13 centres educatius de la zona educativa, per raons diverses, únicament 7 van acceptar participar-hi.

La metodologia de recollida de dades es va dissenyar amb l'objectiu de capturar la complexitat de les dinàmiques relacionades amb la diversitat sexual i de gènere en els centres educatius. L'equip investigador va dur a terme més de 40 hores d'observació en diversos espais dels centres, excloent les aules per tal de no interferir en les tasques docents i els aprenentatges de l'alumnat. Aquests espais incloïen zones d'esbarjo i esport, passadissos, banys i carrers adjacents als centres.

Les observacions es va centrar en diversos aspectes clau; en primer lloc, es van examinar les interaccions i esdeveniments en les àrees comunes i zones annexes als centres. També es va prestar especial atenció a la normativa específica de cada institució en relació amb la diversitat sexual i de gènere. Finalment, es van observar detingudament les actituds, comportaments i formes d'interacció de l'alumnat en relació amb el gènere, l'expressió de gènere i l'orientació sexual. Aquesta tècnica va permetre observar el comportament i les expressions de l'alumnat sense interferir en les seves dinàmiques habituals. D'aquesta manera, es van poder captar interaccions espontànies i discursos informals que sovint revelen actituds i creences no expressades en contextos més formals, proporcionant així una visió més completa i autèntica de la realitat estudiada; A més de les observacions, es van realitzar entrevistes semiestructurades a estudiants, amb una durada d'entre 30 i 60 minuts. Aquestes entrevistes, enregistrades en àudio, van proporcionar un espai per explorar en profunditat les percepcions individuals sobre la diversitat sexual i de gènere, les experiències personals relacionades amb la LGTBIAQ+fòbia, i els discursos sobre la inclusió i la discriminació en l'entorn educatiu. La selecció de la mostra per a les entrevistes es va fer mitjançant un mostreig de conveniència, comptant amb la col·laboració del professorat qui va facilitar a l'alumnat informació i els va animar a participar. Aquest mètode va assegurar l'heterogeneïtat de participants i va permetre assolir la saturació de dades (moment en què les dades recollides resulten redundants), moment metodològic cabdal en aquest tipus d'estudis. L'accés a l'alumnat es va gestionar a través dels centres educatius, obtenint el consentiment informat de tot l'alumnat participant i, en el cas de menors d'edat, també de pares, mares o tutors/es legals.

Cal destacar que es van prendre mesures rigoroses per protegir la privacitat i el benestar de l'alumnat participant. No es va recollir cap dada que pogués revelar la identitat dels i les joves, garantint així l'anonimat. Durant les entrevistes es van fer servir pseudònims escollits o bé per l'alumnat o bé per les entrevistadores en aquells casos en els quals l'alumnat manifestava no saber quin pseudònim escollir. A més, se'ls va oferir la possibilitat d'interrompre l'entrevista en qualsevol moment si així ho desitjaven, tot i que cap participant no va fer ús d'aquesta opció.

Abans de començar les entrevistes es va insistir a clarificar que es tractava d'una activitat voluntària i que no tindria cap impacte en les qualificacions finals del curs. Pel que fa al tractament i custòdia de les dades, totes les entrevistes van ser transcrites literalment i codificades seguint pautes homogènies per assegurar la consistència en l'anàlisi posterior. L'accés a les dades recollides va quedar estrictament limitat a l'equip investigador i no es van compartir amb ningú més, garantint així la protecció de la informació delicada; És rellevant destacar que, en l'elaboració de l'informe, s'ha mantingut el llenguatge, vocabulari i expressions emprades per les i els joves participants, respectant la seva veu i perspectiva.

L'anàlisi de les dades obtingudes es va realitzar mitjançant un rigorós procés de codificació temàtica, seguint les fases establertes per Spradley (1980) en el seu mètode etnogràfic. El procés d'anàlisi es va dur a terme en diverses fases sistemàtiques (figura 1):

En primer lloc, es va procedir a la identificació de termes i frases significatives recollides durant les observacions i les entrevistes. Aquesta etapa inicial va implicar una lectura detallada de les transcripcions i les notes de camp, amb l'objectiu de detectar aquells elements que reflectien les experiències i percepcions dels joves sobre la diversitat sexual i de gènere.

Un cop identificades aquestes unitats significatives, es va passar a l'organització d'aquestes dades en subdominis. Aquesta fase va consistir a agrupar els termes i frases en categories que reflectissin temes comuns o patrons emergents. Aquesta classificació va permetre identificar connexions entre diferents aspectes de les experiències dels participants, facilitant així una comprensió més estructurada del fenomen estudiat.

Finalment, es va dur a terme una síntesi en dominis culturals més amplis. Aquesta etapa va implicar la integració dels subdominis en categories més generals que representaven dimensions culturals significatives dins del context educatiu.

A través d'aquest procés de síntesi, es van poder identificar temes centrals que reflectien no només les experiències individuals, sinó també les dinàmiques socials i culturals més àmplies que influeixen en la percepció de la diversitat sexual i de gènere entre les i els joves".

Figura 1. Fases del procés analític (adaptat de Spradley).

Aquesta metodologia d'anàlisi no només va proporcionar una visió detallada de les dades recollides, sinó que també va permetre l'exploració de com aquestes experiències estan interconnectades amb les normes culturals i socials presents en els entorns educatius. Així, l'anàlisi temàtica es va convertir en una eina fonamental per comprendre les complexitats de la LGTBIAQ+fòbia i les seves implicacions per a l'alumnat.

Co-creació de tallers vivencials

Un cop finalitzada la fase inicial de l'estudi, es va implementar un taller formatiu i de sensibilització sobre la LGTBIAQ+fòbia utilitzant la fotografia narrativa com a eina pedagògica. Aquest mètode docent, inspirat en el Photovoice i la pràctica reflexiva, ha demostrat ser eficaç per promoure actituds de tolerància i cura humanitzada entre estudiants de ciències de la salut (Leyva Moral, 2023; Leyva-Moral et al., 2022; Marques-Sule et al., 2024).

L'activitat es va estructurar en dues etapes principals. En primer lloc, es va proporcionar a l'alumnat diversos materials amb continguts vivencials (textos, vídeos, etc.) perquè els consultessin de forma individual o en parelles durant el seu temps lliure. Se'ls va demanar que, a partir d'aquests materials, creessin entre una i tres imatges que representessin els conceptes i les reflexions que havien extret, acompanyant cada imatge amb un breu relat reflexiu que en complementés el significat. Per tal d'assegurar que el taller fos rellevant i significatiu per a l'alumnat, es va realitzar una enquesta prèvia entre les i els estudiants dels centres del Vallès Occidental per identificar els temes que consideraven prioritaris per a ser tractats. Les respostes obtingudes van indicar que els temes més rellevants per a l'alumnat eren:

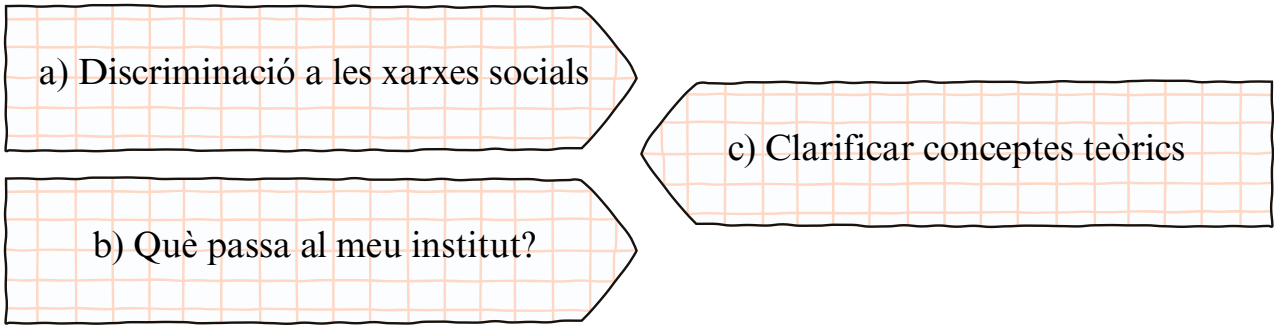

La segona etapa del taller es va dur a terme una setmana després, a l'aula. Durant aquesta sessió, l'alumnat va presentar les seves imatges i els relats corresponents (vegeu exemples més avall), generant un espai de debat i reflexió col·lectiva sobre els temes tractats. Aquesta dinàmica es va repetir 3 cops, una per cada temàtica.

Tot i que tres centres educatius van mostrar interès inicial en implementar els tallers, per diverses raons, finalment només es van poder dur a terme en dos centres. Als tallers van assistir entre 10 i 15 estudiants acompanyats per la seva tutora i tres docents de la UAB, que van moderar els tallers i promoure el debat. Com a part del procés de valoració i difusió dels resultats del taller, es va demanar als i les estudiants que seleccionessin aquelles imatges i relats que consideraven més impactants, ja fos pel missatge que transmetien, per la qualitat de la imatge, per la força del relat o per qualsevol altre aspecte que consideressin rellevant. Es van seleccionar un total de 27 imatges, que han estat utilitzades per crear una exposició itinerant anonimitzada itinerant que recorrerà els centres educatius participants i altres espais comunitaris de la zona durant el curs 2025-2026, amb l'objectiu de sensibilitzar i promoure la reflexió sobre la LGTBIAQ+fòbia entre un públic més ampli (a continuació es mostra algun exemple).

IMATGE 1. "DISCRIMINACIÓ A LES XARXES SOCIALS"

"Amb aquesta imatge hem volgut representar l'assetjament que pateixen algunes persones del col·lectiu LGTBIQ+. Concretament, ens hem volgut centrar en com una persona no coneguda de la protagonista la insulta pel simple motiu de ser homosexual."

IMATGE 2. "QUÈ PASSA AL MEU INSTITUT?"

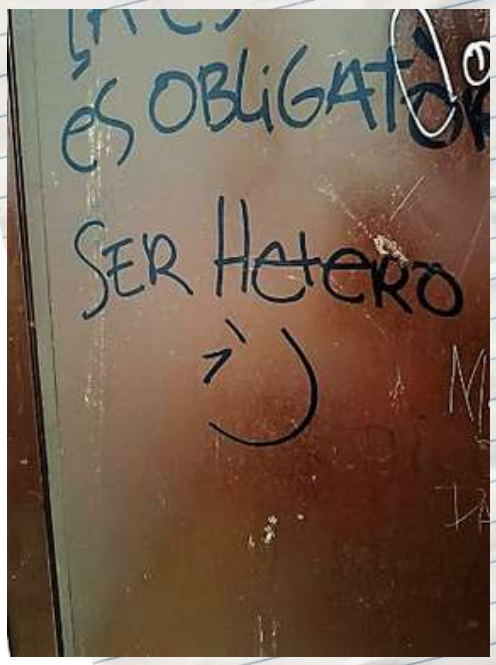

En aquesta fotografia podem veure una frase que diu que és obligatori ser heterosexual, i la podem trobar a una de les portes dels lavabos del nostre institut. Amb aquesta frase pintada podem veure com és el pensament de certes persones cap a l'homosexualitat, i en aquest cas sembla no molt bo ja que rebutja tot menys ser heterosexual, ja que diu que és obligatori. Aquest tipus de missatges no haurien d'estar posats a cap lloc, i menys a les escoles, ja que pot condicionar molt a una persona i no deixar-la ser lliure i més en aquesta etapa de la nostra vida on potser som més influenciables.

IMATGE 3. "CLARIFICAR CONCEPTES TEÒRICS"

Aquesta imatge simbolitza la complexitat i diversitat de les identitats de gènere i la importància de l'acceptació i l'amor propi en totes les seves formes. Els elements col·locats en diferents parts del cos suggereixen la interconnexió entre la identitat de gènere, l'orientació sexual i l'autoacceptació amb el sexe amb el qual vas néixer, recordant-nos que totes les identitats mereixen respecte i reconeixement.

05. RESULTATS

Com s'ha esmentat, es van realitzar mes de 40 hores d'observació. Aquesta tècnica es pot implementar de forma participant o no participant. Es va optar pel segon tipus, un mètode en el que l'equip investigador, un mètode de recerca en què l'equip investigador observa i documenta un entorn social, grup o persones sense participar activament en les activitats o interaccions estudiades. Les observacions es van realitzar en 7 centres educatius públics ubicats a Santa Perpètua de Mogoda, Ripollet, Montcada i Reixac. També es van acceptar a realitzar l'entrevista un total de 10 adolescents amb una mitjana d'edat de 14,1 anys i majoritàriament de 3r curs d'ESO (3 de 1r curs i 2 de 2n). Cinc participants es van identificar com a dones cisgènere, quatre com a homes cisgènere i un com a home transgènere. En el document s'ha respectat la llengua i el vocabulari en la qual les i els participants es van expressar.

Les observacions

Les observacions no participants realitzades van permetre identificar dos tipus d'espais dins dels centres educatius: públics i privats. Ambdós espais van proporcionar informació valuosa sobre les dinàmiques relacionades amb la diversitat sexual i de gènere.

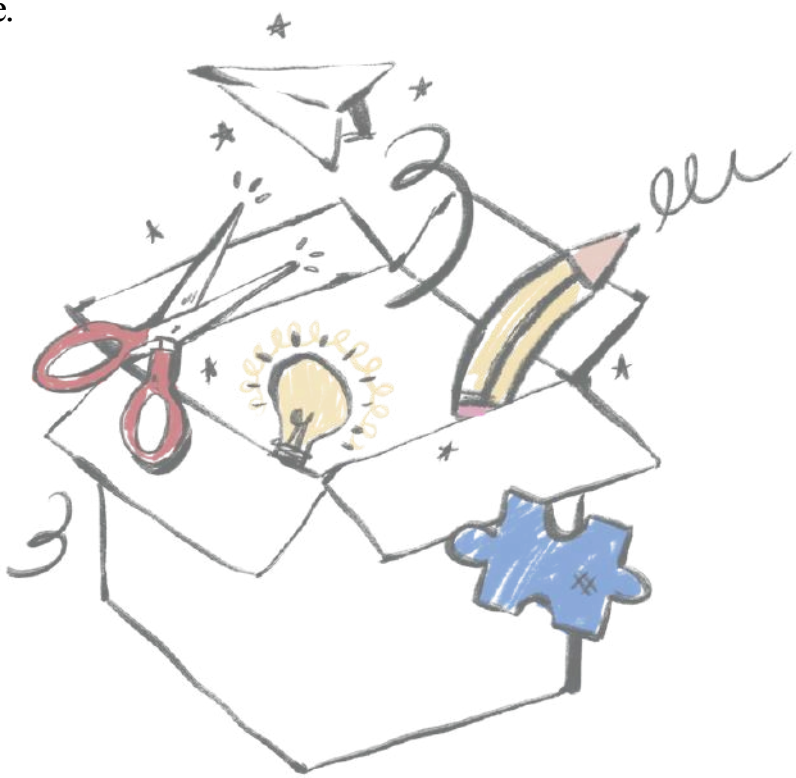

Els espais privats

Als espais físics privats, com ara els lavabos, s'observa una separació estricta per sexe, amb senyalització basada en representacions genitals o cossos normatius. Es va notar l'absència d'espais neutres en gènere, així com la manca ocasional de miralls. També es va detectar una presència notable de missatges relacionats amb l'amor romàntic i la prevenció de la violència masclista. Aquests missatges es trobaven principalment en forma de grafits o escrits a les parets i portes dels lavabos. El contingut d'aquests missatges era divers, abordant temes com l'amor i el desengany i, en alguns casos, també insults.

Els espais públics

En els espais públics es detecta l'ús freqüent d'insults i expressions despectives relacionades amb l'orientació sexual i el gènere, com "maricón", “marica”, "bollera", "puta", “guarra” o "perra". Aquests termes s'utilitzen sovint en un context de broma o de manera jocosa, especialment entre nois, que tendeixen a emprar el femení com a forma d'insult, per exemple *“Quita maricona, no me toques”* [comentari entre dos nois a pista de futbol]. També s'observa l'ús d'aquest llenguatge en converses quotidianes entre noies, com exemplifica el comentari "*Ja sabeu que a mi no m'agrada criticar, però és que la Noe és molt puta*" [conversa entre estudiants a l'hora de l'esbarjo]. No es van observar comportaments LGTBIAQ+fòbics que impliquessin agressions físiques, tot i que sí que es van detectar agressions verbals i microagressions.

Tanmateix, es constata la presència visible de parelles heterosexuals en espais públics, mentre que no s'observen manifestacions evidents d'afecte entre parelles del mateix sexe. Aquesta disparitat suggereix una possible inhibició o invisibilització de les relacions no heteronormatives en l'entorn de l'institut; D'altra banda, s'identifica un esforç institucional per promoure entorns respectuosos amb la diversitat sexual i de gènere. Això es reflecteix en la presència de cartells contra la violència de gènere i en suport a la comunitat LGTBIAQ+ en zones comunes dels centres.

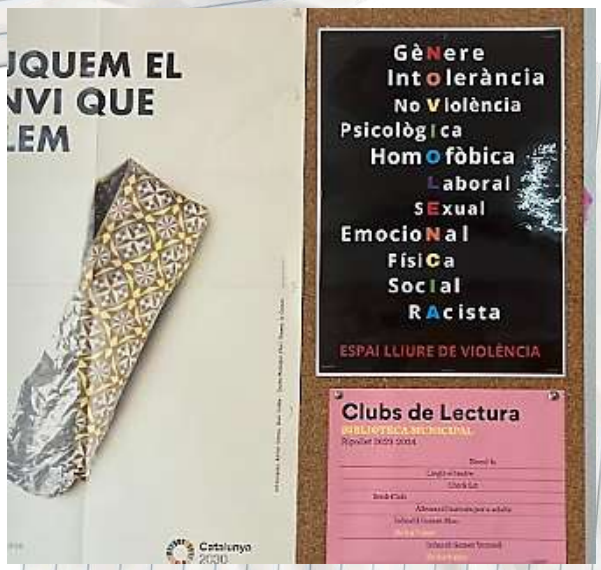

Aquestes observacions proporcionen una visió de com els espais públics dels centres educatius reflecteixen i potencialment influeixen en les percepcions i actituds dels estudiants envers les qüestions de gènere i sexualitat. La normalització de certs comportaments i llenguatges, així com la visibilitat diferencial de diferents tipus de relacions, suggereixen la persistència de dinàmiques heteronormatives en l'entorn de l'institut, malgrat els esforços institucionals per promoure la diversitat i el respecte.

Els estereotips de gènere

Les observacions realitzades en els espais comuns dels centres educatius revelen patrons de comportament i interacció entre l'alumnat que reflecteixen i, d'alguna manera, reforcen els estereotips de gènere tradicionals. S'observa una marcada tendència a la formació de grups segregats, no només per gènere, sinó també per factors com l'aparença física i l'edat. Aquesta segregació es fa evident tant en els espais de lleure com en les activitats que els i les estudiants trien per ocupar el seu temps lliure. Pel que fa a les activitats, els nois tendeixen a involucrar-se majoritàriament en aquelles que impliquen un alt grau d'activitat física i competitivitat, com ara esports de contacte físic o jocs electrònics d'acció, sovint en grups al voltant de dispositius mòbils. Per altra banda, les noies mostren patrons de comportament diferents durant els períodes de descans, amb un ús intensiu de telèfons mòbils i xarxes socials, tant de forma individual com en grups, així com converses en petits grups sovint centrades en temes personals o socials. S'observa també una segregació interna entre les noies basada en l'aparença física i la vestimenta.

En termes de dinàmiques socials i comunicació, es detecten comportaments que poden ser preocupants en termes de convivència i respecte mutu, com ara crítiques i comentaris despectius dirigits a altres companyes o persones a través de les xarxes socials, així com comentaris sobre l'aparença física o la vida personal d'altres estudiants, especialment entre grups de noies.

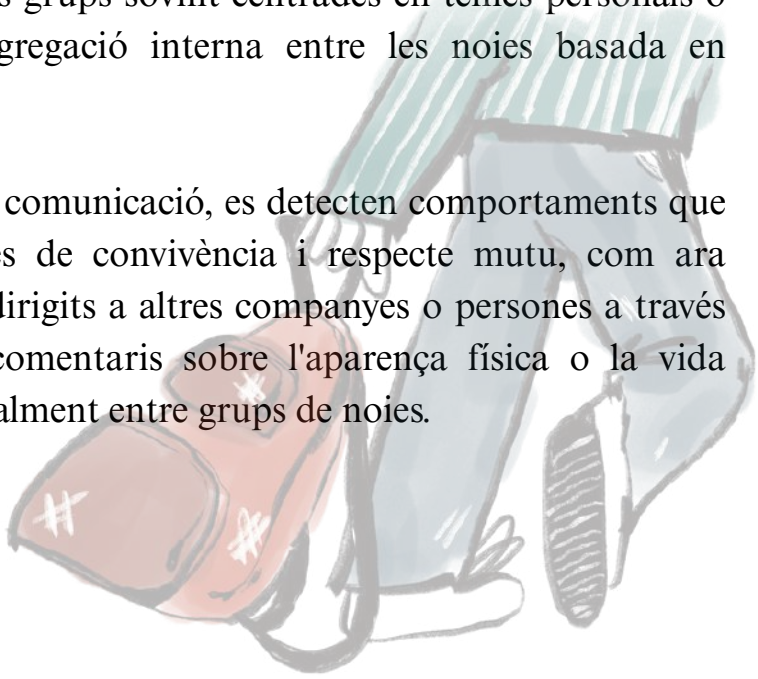

Les entrevistes

L'anàlisi de les narratives de l'alumnat ha permès identificar quatre grans àrees temàtiques que proporcionen una visió integral de les percepcions i experiències dels estudiants en relació amb la diversitat sexual i de gènere en l'entorn educatiu. Aquestes àrees són:

1. Generació i gestió del coneixement del col·lectiu LGTBIQA+
2. Claus per fomentar la tolerància cap al col·lectiu LGTBIQA+
3. Causes de la discriminació LGTBIQA+fòbica
4. La dualitat de la convivència als instituts

Generació i gestió del coneixement del col·lectiu LGTBIQA+

Aquesta categoria explora la generació i gestió del coneixement sobre temes relacionats amb la identitat de gènere i l'orientació sexual. S'observa una confusió generalitzada entre gènere i sexe de naixement.
En Benito ho exemplifica:

"*Yo pienso que son los rasgos genéticos y físicos* [fent referència al gènere]".

Aquest desconeixement es manifesta en diverses formes, com mostra en Hugo:

"*Pues lo que yo tengo entendido, el género es el tipo de persona que te gusta. […] O se enamora quizás de un coche y para él es más importante que otra persona.* [fent referència a les persones pansexuals]".

La creença que cal experimentar per conèixer la pròpia sexualitat reflecteix una manca de comprensió sobre l'orientació sexual.
La Vanesa ho expressa:

"*Me considero todavía un poco pequeña para considerar esto porque no he tenido ninguna experiencia para decir... soy una cosa u otra*".

Les xarxes socials juguen un paper crucial en la generació i gestió del coneixement sobre el col·lectiu LGTBIAQ+, tot i que també poden ser fonts de desinformació. Els testimonis personals es consideren especialment valuosos, com indica la Maria:

"*Perquè més aviat veig com que persones de la comunitat parlen sobre la comunitat, no és que vegi algú parlar sense més, sinó que hi ha alguna persona parlant sobre la seva pròpia experiència i llavors puc pensar que és verídic perquè m'ho està explicant una persona que pertany a aquest col·lectiu*".

Tanmateix, la família exerceix un paper important en la validació d'informació. La Maria ho confirma:

"*Quan alguna cosa no m'acaba de quadrar [sobre temes LGTBIAQ+], potser ho pregunto a la meva mare perquè tinc molta confiança amb ella i també amb persones properes*".

Tot i que les xarxes socials ofereixen cert control sobre l'experiència de l'usuari, la discriminació i l'assetjament persisteixen. La Tània ho explica:

"*Sí, perquè tu, per exemple, pots ignorar comentaris. No els has de llegir. Pots pujar el que vulguis i la majoria de gent no perd el temps insultant. Sí que n'hi ha, però aquests comentaris dic que els haurien de vetar o simplement, per exemple, aquestes persones que no volen veure comentaris perquè els influirà malament, els poden desactivar*".

Finalment, es reconeix la importància d'identificar múltiples formes de discriminació. En Benito ho il·lustra:

"*Hay gente que es así, como con los negros. Si tú eres negro, pues se meten contigo, te dicen cosas, pero así es la vida, [...] Por ejemplo, yo tengo un compañero que le cuesta un poco y la gente se mete con él...* [Fent referència a la discriminació a l'IES]".

Claus per fomentar la tolerància cap al col·lectiu LGTBIAQ+

Els i les joves entrevistades indiquen que el respecte i la tolerància cap a les persones LGTBIAQ+ es construeix sobre diversos elements que promouen una convivència respectuosa i equitativa. A mes, consideren que la normalització i la pertinença al col·lectiu LGTBIAQ+ són fonamentals per a la seva acceptació. Els i les participants expressen que l'orientació sexual no hauria d'influir en com es tracta algú i que totes les persones són iguals i mereixen ser respectades. Aquest pensament facilita una acceptació natural de la diversitat sexual i de gènere i una disminució de prejudicis basada en l'orientació sexual. En la mateixa línia, a creença entre els i les participants que no s'hauria d'assetjar ningú per estimar una altra persona i la incomprensió cap a la discriminació de les persones LGTBIAQ+ mostren un rebuig a la LGTBIAQ+fòbia.

Les dades indiquen que el respecte, reflectit en la voluntat de no utilitzar insults ofensius i en el sentiment de consideració cap a les persones del LGTBIAQ+, és essencial per fomentar un ambient inclusiu. Tot això es veu reflectit, per exemple, en el discurs de la Tània:

> *"Jo el que penso és que [les persones LGTBIAQ+] són persones normals, [...] ningú ha de tenir cap assetjament per estimar una altra persona, [...] jo crec que són persones com qualsevol altra i que cal respectar-les com respectes a tothom".*

El suport i l'empatia es manifesten en l'interès per donar suport a la comunitat LGTBIAQ+ i en la participació en espais del col·lectiu, la qual cosa reflecteix un compromís actiu amb la inclusió, com indica la Maria en el seu discurs:

> *"Soc una persona que normalment no surt de casa, llavors crec que em regiria més per això, però si m'agradés el pla, hi aniria. [...] ho veuria com una oportunitat. [Fent referència a anar i participar en llocs d'oci freqüentats majoritàriament per persones LGTBIAQ+]".*

La reapropiació de termes ofensius dins del col·lectiu per eliminar la seva connotació negativa i la urgència de rebatre els comentaris LGTBIAQ+fòbics demostren una empatia profunda i una reacció activa contra la discriminació. Aquestes idees es reflecteixen en els següents discursos:

> *"penso que [maricón] és una cosa que es diu com una cosa més i ja està, en pla, és una paraula que durant molts anys s'utilitzava com a insult i ara com que se senten orgullosos d'aquesta paraula."* (Lluc)

> *"És que a mi em surt de dins [reaccionar davant la discriminació al col·lectiu]. És que hi ha coses, barbaritats que he escoltat i que jo no em puc quedar callada. Ho he de dir, si no, rebento."* (Tània).

Els i les participants refereixen que les relacions positives i els espais segurs són vitals per al benestar del col·lectiu. La presència d'amistats del col·lectiu i la visibilitat de persones LGTBIAQ+ als centres educatius ajuden a crear i visibilitzar entorns de suport, tal com ho expressa a continuació la Meritxell:

> "*S'anirà visualitzant més la gent del col·lectiu [en entorns educatius], llavors, des de petit tu ho veuràs i diràs: Això és normal, no passa res*"*[...]. Jo em porto molt bé amb ells [amics del col·lectiu LGTBIAQ+] i no els tractem diferent ni res [...]. No sé, vida normal [pel que fa a les activitats que realitza amb els seus amics del col·lectiu]. Algunes vegades quedem els divendres i anem al parc d'aquí al costat i comprem alguna llaminadura o patates i parlem*".

Segons els i les estudiants, enfrontar arguments LGTBIAQ+fòbics i promoure lleis inclusives són accions necessàries, ja que consideren que aquestes exerceixen un paper crucial en la protecció dels drets del col·lectiu i en la promoció de la igualtat. El breu relat d'en Benito clarifica aquesta idea:

> "*Avui dia el millor que tenim son les lleis*".

D'altra banda, els i les estudiants indiquen que els rols tradicionals de gènere i la tolerància cap a les persones LGTBIAQ+ també són factors significatius. Les dones, sovint considerades com a més tolerants, juguen un rol clau en la normalització de la diversitat sexual. Com indica la Tània:

> "[presència d'insults i rialles discriminatòries] *Sobretot en nois. Generalment, pel que he vist, a les noies els és molt més igual [que les persones pertanyin o no al col·lectiu LGTBIAQ+]. També és veritat que moltes vegades, de festa o alguna cosa, les noies ballem més enganxades, en pla un petó que no té res de relació sexual i també transmetem més el nostre afecte generalment*".

En la mateixa línia, s'observa com la reflexió personal i social contribueix enormement a la promoció de la tolerància cap a la diversitat en general i en particular cap a les persones LGTBIAQ+. Com mostra la Meritxell amb la següent reflexió:

> *"Crec que no has d'acceptar tot el que et posen estrictament, perquè tu tens les teves opinions i no pel que et digui una persona 'X' has de canviar les teves opinions, però sí pots valorar-ho tot i veure què és el que et sembla millor"*

Per últim, les reaccions familiars cap a les persones LGTBIAQ+ varien entre la indiferència i l'amor incondicional. La família es descriu com una font de suport crucial davant la discriminació, tot i que també pot mostrar indiferència. En alguns casos, la indiferència de la família s'entén com una forma d'acceptació passiva, proporcionant un ambient lliure de confrontació directa tal com expressa en Benito:

> *"A mi madre le sería igual [que fos del col·lectiu LGTBIAQ+]. Porque ella lo que quiere es que estemos bien, y a mi padre también le es igual."*

Reflexions i causes de la discriminació cap a les persones LGTBIAQ+

Entre els i les participants s'observa que una sensació d'urgència i frustració preval entre aquells que intenten reduir la LGTBIAQ+fòbia, especialment en entorns educatius. Les i els entrevistats senten que, malgrat els esforços realitzats, la LGTBIAQ+fòbia segueix sent una realitat persistent, ja que totes les persones entrevistades van respondre amb un sí rotund a la pregunta de si creuen que hi ha LGTBIAQ+fòbia a la zona geogràfica on viuen. Aquesta percepció que la discriminació cap al col·lectiu LGTBIAQ+ és una constant assenyala la necessitat d'accions més efectives i ràpides per combatre-la.

La incomprensió cap al pensament de menyspreu vers les persones LGTBIAQ+ és un sentiment comú entre el jovent participant. Preguntes emeses per les i els participants, com ara "*Per què la gent es fica amb les persones que són diferents?*" reflecteixen una profunda desconnexió amb la lògica de la discriminació. Alguns entrevistats fins i tot expressen el seu rebuig cap als agressors, destacant la falta de justificació per a aquestes actituds, tal com ho expressa en Benito:

> "No es así, porque estas personas [agressors] que lo hacen son subnormales. [...], pero [discriminar] lo veo una gilipollez, porque todos somos iguales".

Aquesta percepció suggereix que un major coneixement i comprensió podrien ser claus per reduir la discriminació.

Dels discursos de l'alumnat s'extreu que una possible causa de discriminació podria ser la falta d'informació sobre temes LGTBIAQ+, que porta a una visió de distància, on qui està fora del col·lectiu percep als seus membres com a molt diferents. A més, aquesta visió es nodreix de la falta de familiarització, coneixement i comprensió de la diversitat sexual i de gènere. Aquesta manca d'informació i educació és un dels principals factors que perpetuen la discriminació cap al col·lectiu LGTBIAQ+. Els i les entrevistades subratllen la necessitat d'una major educació formal per reduir la LGTBIAQ+fòbia, com les xerrades durant l'educació primària. Segons les i els estudiants, aquestes són fonamentals per instaurar una base sòlida de respecte i acceptació. Malgrat els desafiaments, començar aquestes converses aviat augmenta el coneixement i facilita la convivència futura, com indica la Marina:

> "*Jo crec que ara ja és tard, perquè ara [preadolescència/adolescència] tothom ja té els seus pensaments, el que creu i el que no creu. Costaria més canviar-ho. Jo crec que molt abans, per exemple, a primària, que és quan estàs aprenent, encara no saps què t'agrada i què no. Allà començar a donar xerrades de respecte cap a tothom, no només LGTBI*".

Les tradicions i creences religioses també juguen un paper significatiu en la perpetuació de la discriminació segons l'alumnat. La percepció del que és tradicional i normatiu és correcte i la no acceptació de la no normativitat i/o dissidències són causes fonamentals de discriminació. L'alumnat indica que les ensenyances de la religió i la influència de les esglésies, sovint rebutgen a les persones LGTBIAQ+, ja que els valors de la religió poden ser contraris als del col·lectiu. La falta d'aprovació del col·lectiu per part de les religions reforça les actituds LGTBIAQ+fòbiques.

Els següents relats exemplifiquen aquesta troballa:

MERITXELL

"Perquè hi ha gent que no accepta coses [persones o actituds] que són diferents a la seva mentalitat [tradicional] o al que ells pensen. Ells s'han criat d'una manera i creuen que només això és correcte i que si una persona no vol estar amb la persona del gènere oposat això està malament, perquè sempre han vist l'home amb la dona, per això".

"Jo penso que sí [fent referència a la religió com a causa de discriminació], perquè... o sigui, si tu pertanys a una religió i des de petit t'han inculcat els valors de la religió, si ara et trobes amb alguna persona que no està dins d'aquests valors, pot semblar-te malament i que acabes com... insultant-la... Bé, no insultant-la, però no respectant-la."

AMAIA

Els prejudicis i estereotips presents en la societat també contribueixen significativament a la discriminació. La falsa creença que a les persones gais els atrau qualsevol home o l'estereotip de promiscuïtat perpetuen idees falses sobre l'orientació sexual. Tal com comenta la Marina:

"els homes [heterosexuals] quan hi ha una persona gai es pensen que per ser gai els agraden tots els homes".

A més, la falta de comprensió de la diversitat sexual i de gènere dins del col·lectiu es reflecteix en la sensació que la població general creu que el col·lectiu LGTBIQA+ està format únicament per les quatre lletres més conegudes (gais, lesbianes, bisexuals i transgènere).

La discriminació també es manifesta en dinàmiques socials específiques. La presència de discriminacions "subtils" i/o no directes (microagressions) a la persona discriminada en qüestió mostra com algunes formes de discriminació s'entenen com a normals i, per tant, passen desapercebudes als ulls dels i les estudiants.

"A veure... seriosament, que s'estigui com discriminant exageradament a la comunitat, veure-ho directament, no, però el típic d'insultar o usar... doncs... per exemple, el 'maricón' és molt comú. Llavors sí que ho veig més, que algú li diu això d'una manera despectiva."

LLUC

AMAIA

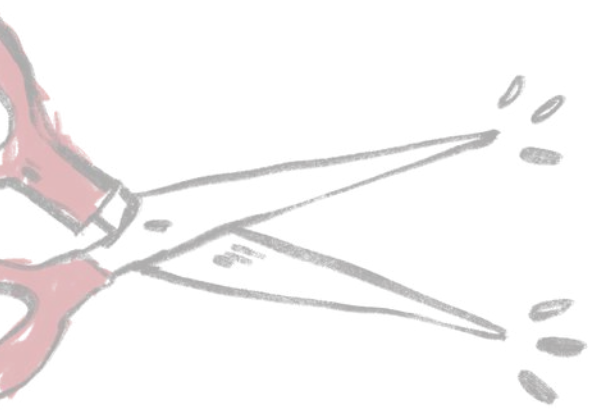

"Algun [insultant] directament a algú gai, en pla 'es maricón', no [s'escolta a l'IES], però sí que a classe, sobretot entre alguns nois, sí que hi ha [comentaris homòfobs]. O sigui, és homofòbia igual com camuflada, perquè són com comentaris que sentim sempre i ja passen desapercebuts, però crec que sí que hi ha."

Els nois són identificats com el principal grup que genera discriminació, destacant dinàmiques de gènere en la discriminació. La falta de defensa les persones LGTBIQA+ per por a conflictes i l'ús de l'humor per minimitzar o justificar la discriminació també perpetuen aquestes actituds, com en l'exemple que explica en Carlos:

"És complicat parar [a un company que discrimina], perquè, a part que són varios [companys alhora], és molt important, jo crec, el fet que es retroalimenten els uns als altres. Jo vaig dir: 'T'has colat. T'has passat. Pobrecilla'. Aquest tipus de coses que dius com a super bé, que no generen cap mena de malestar ni tensió, però estàs dient que a tu no et sembla bé el que acaba de dir i que s'acaba de passar. Em van dir: 'Si dona igual. Si no escolta. És només una broma' [...]. Tots es van riure [d'una 'broma' homòfoba]. Tu et quedes dient: 'Wow, el que acabes de dir', però veus com la gent es riu perquè ells pensen igual que qui ho va dir. Al final, si ho dius [comentari homòfob], ho dius en una situació de la qual saps que sortiràs bé parat, o sigui, que ningú no et renyarà res, perquè si no ho dius. Tots es riuen, la veritat".

Finalment, la LGTBIAQ+fòbia i el masclisme estan profundament entrellaçats, tal com comenta en Hugo:

"Els homes normalment som el que més discriminació tenim [generem].Llavors, doncs jo he escoltat coses com tipus 'les dones a cuinar' o aquest tipus de coses cap a les dones".

Ignorar o justificar aquests comentaris com a inofensius o divertits reforça aquestes actituds, tal com reivindica en Lluc:

"Algú fa un comentari masclista, i algú de classe li diu 'escolta!' [cridant-li l'atenció], es queixa del comentari, llavors ja van com que s'està victimitzant, com que fa molt drama i tal, quan realment no. No sé, sempre és això, com que va camuflat."

La dualitat de la convivència als instituts: normalització i prejudicis

En el context de la convivència a l'IES, les persones LGTBIAQ+ s'enfronten a una sèrie de desafiaments i dinàmiques complexes. Un comportament comú és que alguns/es alumnes que no pertanyen al col·lectiu LGTBIAQ+ opten per fer evident la seva heterosexualitat per evitar malentesos o situacions incòmodes amb persones LBTBIQA+. Aquest fenomen reflecteix una preocupació latent sobre com podria interpretar-se la seva orientació sexual, mostrant una necessitat de protegir la seva identitat i evitar ser etiquetats erròniament com a persones LGTBIAQ+, la qual cosa és una manifestació de discriminació. Tal com es mostra en el següent fragment d'entrevista amb en Benito:

> **Entrevistadora**: *Com et sentiries anant a casa de nois del col·lectiu a jugar a la Play?*
>
> **Entrevistat**: [s'enrojola i riu] *Me lo pensaría, pero seguramente sí. Quizás se piensen que tú eres gay, te intentan tirar la caña o algo de eso. [...] Aparte de eso que yo no conozco gays y que no sé, nunca he tratado con ninguna persona... Conozco gays, porque el primo de mi madre es gay, tiene un marido, pero no sé, le aclararía que soy heterosexual.*

La por d'experimentar incomoditat o rebuig en entorns on la diversitat sexual no és la norma també és un desafiament significatiu. Frases com "*no aniria a una festa fora del col·lectiu sent jo d'ell per por a situacions incòmodes*" explicada per en Lluc, indiquen que algunes persones eviten esdeveniments socials fora de la seva comunitat per temor a situacions hostils i aquesta por pot arribar a actuar com una barrera que limita la seva participació en activitats socials externes.

A més, la pressió d'haver de justificar la mateixa identitat en contextos aliens al col·lectiu genera estrès, tal com es mostra en expressions com "*hauria de donar explicacions de qui sóc si acudís a una festa que no és del col·lectiu quan jo sí que en formo part*". Aquesta necessitat constant de donar explicacions pot afectar negativament la comoditat i la seguretat emocional, afegint una capa d'estrès que impacta el benestar de les persones.

Segons les i els estudiants, en l'àmbit de l'IES, les persones LGTBQIA+ estan integrades en la majoria dels grups d'amics, i les i els docents accepten bé els canvis de gènere, utilitzant correctament els pronoms. Aquesta acceptació aparent indica un cert grau de normalització i suport dins de l'entorn educatiu i un ambient relativament positiu per a les i els estudiants del col·lectiu. No obstant això, malgrat aquests avenços, persisteixen episodis de discriminació on les i els estudiants encara reporten comentaris LGTBIAQ+fòbics dins de l'IES com per exemple el que relata en Lluc:

> "*Després sí que hi ha gent que m'ha explicat, tipus parlant del tema, que alguna vegada potser algú ha fet servir el meu "deadname"*[5] *com a males i tal*".

Aquests insults, a vegades disfressats com a bromes entre amistats, perpetuen un ambient hostil i soscaven el sentiment de seguretat i normalització en l'entorn de l'institut.

Malgrat la integració i acceptació observada en certs aspectes, existeix un doble estàndard en l'acceptació de diferents identitats dins del col·lectiu. Mentre que l'homosexualitat sembla estar més acceptada, l'alumnat trans* s'enfronten a majors barreres, la qual cosa els porta a utilitzar estratègies d'ocultació per evitar comentaris transfòbics.

[5] Concepte que fa referència al nom atorgat al naixement d'una persona transgènere o no binària, que ja no utilitza perquè no correspon amb la seva identitat actual. Utilitzar-lo pot ser considerat ofensiu.

Aquest desequilibri subratlla la vulnerabilitat dels i les joves LGTBIAQ+ en un entorn que encara no és plenament inclusiu. Tal com indica en Carlos:

> "Barbaritats com: *Monstre* [insult utilitzat per referir-se a un company trans*]. *És que aquesta és la que més se'm va quedar a mi, la de Monstre. Sempre es diu en pla broma, però igualment són molt fortes. La veritat, em sembla massa fort [...] és veritat que barbaritats es diuen*".

Per tal de gestionar aquesta dualitat, alguns estudiants trien revelar la seva identitat de manera progressiva als seus amics per evitar confrontacions directes. Aquesta estratègia, juntament amb l'evitació d'exposar la vida privada, reflecteix una autopercepció de discriminació que segueix sent un desafiament important. Com, per exemple, en el cas d'en Carlos:

> *"No, no diria a la classe que sóc gai. El primer, perquè, sincerament, no tenen per què saber-ho. La veritat, no crec que necessitin saber la meva vida privada. El segon, és perquè no em sentiria gens còmode sortint de l'armari, a part de amb persones amb les que no tinc molta confiança, amb algunes sentiria que m'estarien mirant malament. Amb qualsevol cosa que fes em mirarien malament tot el temps, saps? [...] Hauria d'escoltar rialles i xiuxiuejos. Aquest és l'ambient..."*

06. CONCLUSIONS

L'anàlisi de les dades recollides en aquest estudi revela una sèrie de problemàtiques socials interconnectades que exigeixen una atenció crítica i una intervenció multidimensional.

En primer lloc, la persistència de patrons de segregació basats en característiques com el sexe, l'aparença física, l'orientació sexual i l'edat posa de manifest la prevalença d'estructures discriminatòries profundament arrelades en el teixit social. Aquesta estratificació no només perpetua desigualtats sistèmiques, sinó que també obstaculitza el desenvolupament d'una societat veritablement inclusiva i equitativa, on totes les persones tinguin les mateixes oportunitats i puguin desenvolupar el seu potencial sense limitacions.

En segon lloc, la normalització de la violència, incloent-hi les microagressions, constitueix un fenomen alarmant que erosiona el teixit social i compromet la integritat i el benestar de les persones. Aquesta acceptació tàcita de comportaments agressius com a part de la interacció quotidiana reflecteix una dessensibilització col·lectiva que requereix una reavaluació urgent dels valors socials i una implementació efectiva de mecanismes de prevenció. És imprescindible promoure una cultura de respecte i empatia, on la resolució pacífica dels conflictes sigui la norma i on la violència en totes les seves formes sigui rebutjada i condemnada.

Cal matisar que, tot i l'existència d'un ambient potencialment opressiu per a orientacions, identitats i expressions no normatives, els instituts analitzats disposen de protocols i models pedagògics que promouen activament el respecte i la tolerància a la diversitat.

Aquests esforços institucionals, tot i que importants, semblen insuficients per contrarestar del tot la persistència d'actituds i comportaments discriminatoris en l'entorn de l'institut. Per tant, cal considerar que, malgrat les mesures implementades, encara hi ha marge de millora per a la creació d'entorns realment segurs i inclusius, on totes les persones se sentin lliures d'expressar-se sense por a judicis, discriminació o rebuig. Aquest clima restrictiu no només limita la llibertat d'expressió individual, sinó que també inhibeix la riquesa cultural i el progrés social que emana de la pluralitat d'identitats i perspectives. La presència de protocols i models pedagògics a favor de la diversitat representa un pas important, però és necessari aprofundir en la seva aplicació i avaluació per tal d'assegurar que realment generin un impacte positiu en la convivència i el benestar de tota la comunitat educativa.

Es fa imperatiu el disseny i la implementació de polítiques públiques i programes educatius que abordin aquestes problemàtiques d'arrel, fomentant una cultura de respecte, inclusió i no-violència. Així mateix, és crucial promoure la recerca acadèmica interdisciplinar i el diàleg social per desentranyar els mecanismes subjacents que perpetuen aquestes dinàmiques nocives i desenvolupar estratègies efectives per a la seva erradicació. Aquesta tasca requereix un compromís ferm i coordinat de les institucions públiques, les organitzacions de la societat civil, les associacions professionals, les famílies, el cos docent i l'alumnat, per tal de construir una societat més justa, equitativa i respectuosa amb la diversitat.

L'estudi realitzat presenta algunes limitacions metodològiques que cal tenir en compte en la interpretació dels resultats. La mostra, limitada al Vallès Occidental, restringeix la capacitat de generalitzar les troballes a altres regions o contextos educatius. Val a dir que la metodologia utilitzada se centra principalment en la transferència dels resultats en contexts socioculturals similars i no tant en la generalització. Aquesta limitació geogràfica, juntament amb la selecció de participants mitjançant un mostreig intencional facilitat pel cos docent, podria contribuir a introduir biaixos que no reflecteixin completament la diversitat d'experiències entre els i les estudiants.

Els i les estudiants poden no sentir-se còmodes compartint informació sobre temes delicats com la identitat de gènere i l'orientació sexual, la qual cosa podria donar com a resultat respostes superficials o ajustades al que és socialment acceptable, afectant l'autenticitat i profunditat de les dades recollides. A més, l'estudi se centra en les percepcions de l'alumnat, però no incorpora de manera significativa les opinions o experiències d'altres persones importants, com el professorat, el personal del centre educatiu o les famílies. Aquesta focalització redueix la possibilitat d'obtenir una visió més integral del fenomen de la LGTBIAQ+fòbia en el context de l'institut.

Finalment, la confusió sobre termes com gènere i orientació sexual entre l'alumnat afegeix una capa addicional de complexitat a l'anàlisi, dificultant la interpretació clara dels conceptes discutits en les entrevistes. Aquesta confusió conceptual pot haver influït en la manera com els i les participants van entendre i van respondre a certes preguntes, afectant potencialment la precisió de les dades obtingudes.

07. RECOMANACIONS

1. Implementació transversal: Treballar el respecte a la diversitat sexual i de gènere de manera transversal en tot el currículum, no només com a activitats puntuals. Això implica integrar aquests valors en totes les assignatures i nivells educatius, amb la participació activa de tot l'equip educatiu, incloent-hi la infermera escolar com a agent de salut i benestar.

2. Formació del professorat: Proporcionar formació continuada al professorat sobre diversitat sexual, de gènere i familiar per garantir una participació activa en la prevenció de la LGTBIQA+fobia i la correcta actuació en casos d'assetjament per motius d'orientació sexual, identitat de gènere i expressió de gènere.

3. Desenvolupament de protocols: Elaborar i implementar protocols específics de prevenció, detecció i intervenció enfront de l'assetjament a persones LGTBIQA+ als instituts. Aquests protocols han d'incloure mesures concretes i passos a seguir en cas de detectar situacions d'assetjament, amb la col·laboració de l'equip interdisciplinari, incloent la infermera escolar per garantir una resposta integral.

4. Creació d'espais segurs: Transformar activament els instituts, incloent-hi els patis, per fer-los més inclusius i coeducatius. Això pot implicar la reorganització dels espais per fomentar la interacció entre tot l'alumnat i evitar la segregació per gènere o altres factors, amb la implicació de la infermera escolar en la promoció de la salut emocional i social.

5. Foment del pensament crític: Desenvolupar activitats que promoguin l'actitud crítica dels estudiants enfront dels discursos d'odi i els estereotips. Això pot incloure tallers sobre comunicació a les xarxes socials i anàlisi de mitjans.

6. Col·laboració amb entitats externes: Establir col·laboracions amb organitzacions LGTBIQA+ i entitats memorialistes per enriquir les activitats educatives i proporcionar referents positius.

7. Implicació de les famílies: Incloure les famílies en el procés educatiu sobre diversitat, oferint-los recursos i formació per abordar aquests temes a casa

8. Visibilització positiva: Incorporar referents LGTBIQA+ positius en els materials educatius i activitats educatives per normalitzar la diversitat sexual i de gènere.

9. Atenció individualitzada: Oferir suport i acompanyament individualitzat a l'alumnat LGTBIQA+ que ho necessiti, garantint la confidencialitat i el respecte a la seva identitat. La infermera escolar pot jugar un paper clau en l'acompanyament emocional i la detecció precoç de situacions de risc, treballant conjuntament amb altres professionals.

10. Avaluació i seguiment: Implementar mecanismes d'avaluació i seguiment de les mesures adoptades per garantir la seva efectivitat i realitzar les adaptacions necessàries, assegurant la participació de l'equip interdisciplinari.

08. REFERÈNCIES

Blumer, H. (1986). Symbolic Interactionism: Perspective and Method. University of California Press.

Bostwick, W. B., Boyd, C. J., Hughes, T. L., West, B. T., & McCabe, S. E. (2014). Discrimination and mental health among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. The American Journal of Orthopsychiatry, 84(1), 35-45. https://doi.org/10.1037/h0098851

COGAM. (2022). LGTBFOBIA en las aulas. COGAM. https://cogam.es/wp-content/uploads/2023/04/LGTBfobia-en-las-Aulas-2022.pdf

Departament d'Educació. (2023). Protocol d'actuació davant de qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu. Generalitat de Catalunya. https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/protocols/actuacio-davant-violencia-ambit-educatiu/protocol-actuacio-davant-violencia.pdf

Dos Santos, M. A. (2017). Discrimination and mental health among lesbian, gay and bisexual adults. European Psychiatry, 41, S734. https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2017.01.1344

Eisenberg, M. E., Gower, A. L., Brown, C., Nam, Y.-S., Rider, G. N., & Ramirez, M. (2022). "It was never really bullying, but…": Reflections of Adolescents and Parents on Experiences of Microaggressions in School. International Journal of Bullying Prevention, 4(4), 285-296. https://doi.org/10.1007/s42380-021-00103-9

Generalitat de Catalunya. (2017). Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC), núm. 7477, de 19 d'octubre de 2017. https://dogc.gencat.cat/ca/document-del-dogc/?documentId=801299

Kann, L., McManus, T., Harris, W. A., Shanklin, S. L., Flint, K. H., Queen, B., Lowry, R., Chyen, D., Whittle, L., Thornton, J., Lim, C., Bradford, D., Yamakawa, Y., Leon, M., Brener, N., & Ethier, K. A. (2018). Youth Risk Behavior Surveillance—United States, 2017. Morbidity and Mortality Weekly Report. Surveillance Summaries (Washington, D.C.: 2002), 67(8), 1-114. https://doi.org/10.15585/mmwr.ss6708a1

Keating, L., & Muller, R. T. (2020). LGBTQ+ based discrimination is associated with ptsd symptoms, dissociation, emotion dysregulation, and attachment insecurity among LGBTQ+ adults who have experienced Trauma. Journal of Trauma & Dissociation: The Official Journal of the International Society for the Study of Dissociation (ISSD), 21(1), 124-141. https://doi.org/10.1080/15299732.2019.1675222

Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència. Boletín Oficial del Estado (BOE), núm. 134, de 5 de juny de 2021. https://www.boe.es/eli/es/lo/2021/06/04/8/con

McInroy, L. B., Beer, O. W. J., Scheadler, T. R., Craig, S. L., & Eaton, A. D. (2024). Exploring the psychological and physiological impacts of digital microaggressions and hostile online climates on LGBTQ + youth. Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues, 43(3), 2586-2596. https://doi.org/10.1007/s12144-023-04435-1

Ministerio de España. (2022). Informe sobre al evolucion de los delitos de odio en España. Gobierno de España. https://www.interior.gob.es/opencms/pdf/archivos-y-documentacion/documentacion-y-publicaciones/publicaciones-descargables/publicaciones-periodicas/informe-sobre-la-evolucion-de-los delitos-de-odio-en-

Espana/Informe_evolucion_delitos_odio_Espana_2022_1262

Observatori contra l'LGTBI-fòbia (2023). L'estat de l'LGTBI-fòbia a Catalunya. https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:8fba68dc-51b9-4317-9db4-a53e6a99dd2f

Polit, D. F., & Beck, C. T. (2018). Investigación en Enfermería: Fundamentos Para El Uso de la Evidencia en la Práctica de la Enfermería. Wolters kluwer españa.

Spradley, J. P. (1980). Participant Observation. Holt, Rinehart and Winston.

09. LLISTAT DE RECURSOS DIGITALS

- Ajuntament de Barcelona. Protocol d'actuacions davant situacions de discriminació per LGTBI-fòbia. https://lobservatori.cat/wp-content/uploads/2020/05/protocol_lgtbifobia_FINAL.pdf
- Asociación Internacional de Lesbianas, Gays, Transexuales y Bisexuales (ILGA). http://www.ilga-europe.org/
- COGAM (Colectivo LGTB+ de Madrid): https://cogam.es/
- Col.lectiu Punt 6 i Coeducació. PATIS COEDUCATIUS.Guia per a la transformació feminista dels espais educatius. https://vira.coop/wp-content/uploads/Patis-coeducatius.-Guia-per-la-transformacio-feminista-dels-espais-educatius_-Vira-coop-abans-Coeducaccio-i-Punt-6.pdf
- Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (Programa Coeduca't): https://educacio.gencat.cat/ca/arees-actuacio/centres-serveis-educatius/projectes-educatius/infantil-primaria-secundaria-batxillerat/coeducat/
- Federación Estatal de Lesbianas, Gais, Trans, Bisexuales, Intersexuales y más. https://felgtbi.org/
- Fundacion ANAR. https://www.anar.org/
- Fundacion Todo Mejora. https://www.todomejora.org/
- Generalitat de Catalunya. Com podem incorporar la perspectiva LGBTI+ als serveis i recursos de la direcció general d'atenció a la infància i l'adolescència. https://igualtat.gencat.cat/web/.content/Ambits/LGBTI/publicacions/Guia-LGTBIQ-DGAIA-per-a-web.pdf
- Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Com actuar davant les persones Trans* dins els centres educatius. https://projectes.xtec.cat/educacioinclusiva/portada/com-actuar-davant-les-persones-trans-dins-els-centres-educatius/

- Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Programa Coeduca't. https://projectes.xtec.cat/educacioinclusiva/general/coeducat/
- Generalitat de Catalunya. Posem en práctica la comunicación inclusiva! https://dixit.gencat.cat/web/.content/home/04recursos/02publicacions/02publicacions_de_bsf/08inclusio_social/posem_practica_comunicacio_inclusiva/Comunicacio-inclusiva_ALTA_4.pdf
- Generalitat de Catalunya. Protocol per a l'atenció i l'acompanyament de l'alumnat transgènere als centres educatius. https://repositori.educacio.gencat.cat/bitstream/handle/20.500.12694/5659/protocol_transgenere_2023.pdf?sequence=1
- Generalitat Valenciana. Orientacions en situacions d'assetjament escolar. Especificacions en cas d'assetjament per LGTBIfobia. https://ceice.gva.es/documents/169149987/172117251/Orientacions+per+assetjament+LGTBIfObic.PDF
- Guia pràctica de llenguatge inclusiu de l'associació Chrysallis (Associació de famílies d'infància i joventut trans*). https://igualtat.gencat.cat/web/.content/Ambits/LGBTI/Servei_Atencio_Integral/GUIA-PRACTICA-LLENGUATGE-INCLUSIU-CATALA-GENE-.pdf
- Instituto de las Mujeres (anteriorment Instituto de la Mujer): https://www.igualdad.gob.es/ministerio/im/
- Liga Española de la Educación. Dossier de prevención del acoso escolar o bullying por LGTBfobia. https://ligaeducacion.org/wp-content/uploads/2019/04/15-abril_Dossier-de-Prevenci%C3%B3n-del-Acoso-Escolar_web.pdf
- Observatori Contra l'LGTBI-fòbia: https://lobservatori.cat/
- Xarxa del Servei d'Atenció Integral LGBTI+ de Catalunya (SAI). https://igualtat.gencat.cat/ca/ambits-dactuacio/lgbti/xarxa-sai/

UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

GRIVIS
Grup de Recerca Interuniversitari en Vulnerabilitat i Salut

FAS Fundació Autònoma Solidària UAB

servei educatiu del vallès occidental VI